

УДК 338.24.01:330.34:336.76

Сидоренко О. В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

«УПРАВЛІННЯ» ЯК БАЗОВА КАТЕГОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ

Обґрунтовано доцільність уточнення поняття «управління» у контексті формування парадигми теорії управління розвитком. Здійснено морфологічний аналіз різних підходів до визначення поняття «управління». Уточнено сутність поняття «управління розвитком».

Ключові слова: управління, розвиток, біржі, біржові відносини, організаційна структура.

Вступ. Поняття «управління» є тією дефініцією, теоретико-методологічні основи якої опрацьовувалися не одне десятиліття. З'явилися численні підходи до її визначення, сформувалися цілі управлінські школи. Але усі управлінці одноставні в тому, що це мультифункціональна і багатогаспектна категорія, а тому може об'єднати в єдину цілісну систему взаємодії абсолютні різні суспільно-економічні процеси, інструменти, механізми тощо.

Особливу увагу почали приділяти управлінню, коли з'явилася розуміння того, що з його допомогою можна досягти потрібних змін, спрямовувати необхідні процеси. Ця властивість стала вирішальною для використання управління для покращення економіки, адже економічний інтерес завжди був потужним мотивом до дій.

Перед управлінською наукою поставали завдання пошуку механізмів, які б дозволили ефективніше використовувати і спрямовувати цей інтерес – управляти ним. Потрапляючи в зону зіткнення інтересів різних суб'єктів економічного процесу, управління набуває чіткої форми, а все через те, що цей інтерес спонукає нас діяти цілеспрямовано, свідомо, регламентуючи і продумуючи кожний вчинок. Відтак, управління окреслюється у систему дій, функцію визначеного суб'єкта, спрямовану на щось (на об'єкт), з метою отримання визначеного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внесок у становлення та розвиток теорії управління на сьогодні вже зробили сотні вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, фундаментальні зміни в науці управління зробили дослідження таких зарубіжних науковців, як Л. Берталанфі [9], Н. Вінера [12], П. Друкера [3], Г. Мінтцберга, Б. Альтстренда, Д. Лемпела [4], М. Портера [11], Т. Пітерса, Р. Уотермена [10], Ф. Файоля, Г. Емерсона, Ф. Тейлора, Г. Форда [7] та ін.

У контексті проведення цього дослідження варто виділити праці таких вчених і науковців вітчизняних та ближнього зарубіжжя, як Ф. Амбарцумова, Г. Атаманчука, Ю. Беха, О. Богданова, В. Василенко, Д. Гвішані, В. Кравченко, А. Радченко, О. Раєвнєвої, А. Семенчука, Тихонова, В. Шатун, М. Яцури та багато інших (табл. 1).

Постановка проблеми. Управління завжди проектувалося у певну сферу. Універсальних важелів управління системою, державою, колективом чи окремою людиною не існує. Власне, розвиток технологій, формування новітніх економічних систем, світові процеси глобалізації тощо, хоча і розширили межі застосування понять класичної теорії управління, але оскільки вони часто трактуються без конкретизації, тому виникає потреба в їх уточненні, адаптації до нової сфери використання

(наприклад біржової). Адже без визначення понятійного апарату неможливо окреслити чіткі позиції і межі практичного застосування результатів дослідження. Як стверджував Аристотель, вартують ті визначення, які «розкривають суть речей» [1, с. 144].

Метою дослідження є обґрунтування поняття «управління» у контексті його ролі у формуванні парадигми управління розвитком.

Виклад основних результатів. Категорійний апарат теорії управління походить із галузей, які її формували, кібернетики, психології тощо.

У загальному розумінні поняття «управління» розглядається як спрямування діяльності когось, чого-небудь або, як у словнику С. Ожегова, де є «направленням ходу, руху когось, чого-небудь, керівництвом діями когось, чого-небудь» [6].

Найширше визначення управління подано у філософському словнику, де воно трактується як «елементарна функція організованих систем різної природи (біологічних, технічних), яка забезпечує збереження їх певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програми, мети діяльності» [8, с. 704].

Універсальним можна вважати енциклопедичне визначення «управління», яке розглядає його комплексно: як діяльність, елемент або функцію в системі впорядкованих процесів, що протікають у природі, техніці й суспільстві, для усунення їхньої дезорганізації і приведення в новий стан з урахуванням тенденцій їхнього розвитку та зміни середовища [5].

Загалом, управління розглядають як науку, механізм, процес, функцію, діяльність, мистецтво, властивість, систему, рух.

Результати морфологічної декомпозиції поняття «управління» наведено у таблиці 1.

Очевидно, що категорія управління різнопланова.

Конкретизуючи її, можна універсулізувати подані тлумачення, зокрема, що управління – це:

- *сукупність принципів, форм, методів, прийомів і засобів управління;*
- *суб'єкт-об'єктний процес реалізації владних функцій певними групами людей щодо різних форм власності;*
- *діалектичну взаємодію між суб'єктом та об'єктом, яка здійснюється на основі прямих і зворотних зв'язків, що встановлюються між ними;*
- *фундаментальна загальна функціональна властивість об'єктивного світу, органічної і неорганічної природи, свідомих і стихійних сил, яким притаманні якості закономірності, доцільності, цілепокладання і цілеспрямованості на результат дії;*
- *механізм регуляції стосунків між учасниками спільної діяльності, що поєднує їх інтереси, організацію і самоорганізацію, формальні і неформальні;*

мальні норми, досягнення продуктивних цілей і стійкості соціальних зв'язків;

- *функція* організованої системи, спрямована на збереження її якісної визначеності, на підтримку динамічної рівноваги із середовищем і на її розвиток;

- ієрархічно організована *діяльність*, що визначає оптимальний спосіб групування робіт, розподіл повноважень і відповідальності на різних рівнях організації.

Аналізуючи таблицю 1, бачимо, що типологія поняття «управління» різноаспектна і неоднорідна. Очевидно, що впливає на неоднозначне його розуміння.

Вважаємо, що найбільш оптимальним і в контексті формування парадигми управління розвитком є розгляд «управління» як процесу чи системи, запропоновані В. Кноррингом і О. Раєвневою.

В. Кнорринг, зокрема, розуміє його як процес цілеспрямованого впливу керуючої системи на керовану підсистему або об'єкт управління з метою забезпечення його ефективного розвитку.

О. Раєвнева трактує управління як активну частину системи управління, що уможливило цілеспрямований розвиток і є сукупністю засобів управління, які включають інструменти і важелі, що відповідають орієнтирам, передбачуваним наслідкам, критеріям вибору й оцінки, обмеженням і вимогам процесу розвитку підприємства з урахуванням певної стадії циклу його розвитку та організаційних і економічних методів управління, що представляють собою способи, прийоми і технології приведення в дію і використання засобів управління.

Сутність, зміст і завдання управління проявляються у функціях. Іншими словами, управління реалізується через виконання низки дій – планування, організації, регулювання, координування, стимулювання, контроль, мотивації, комунікації, оцінки, прийняття рішень, підбору кадрів, укладення угод тощо.

Усі функції управління взаємозалежні від завдань і управлінських рішень: завдання вимагають виконання відповідних функцій, які зрештою реалізуються в конкретних рішеннях. Зокрема, завданнями системи управління розвитком є стимулювання певних змін в управлінні його організаційно-господарських структур.

Головний зміст управління розвитком розкривається у двох принципових аспектах: через вплив на систему ззовні і через діяльність самої системи.

Система управління розвитком передбачає її аналіз у трьох секторах [2]:

- цільовий управлінський вплив (н-д, примус, стимулювання, координація);
- організаційний порядок (система норм і правил, структура організації);
- самоорганізація (спонтанне регулювання, саморегулювання).

Цільовий управлінський вплив варто розуміти як постановку цілей і механізми їх досягнення. Реалізувати їх можна за рахунок внутрішніх ресурсів через саморегулювання і зовнішній вплив. Під *організаційним порядком* розуміється набір вже сформованих норм, зв'язків, форм, цілей тощо у вже функціонуючій системі управління. *Самоорганізація* є природним процесом сис-

Таблиця 1

Типологія поняття «управління»

Класифікація визначень управління		Авторство та джерело тлумачення
Наука	система знань у вигляді концепцій, теорій, принципів, способів, форм і шкіл управління створює, систематизує і поширює знання про те, як здійснювати управлінську діяльність	Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента : Пер. с англ. – М. : Дело, 1992. – 702 с. Бех Ю.В. Філософський модус загальної теорії управління : монографія / Ю.В. Бех. – НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – 476 с. – С. 101.
Діяльність	особливий вид діяльності, що перетворює неорганізований натовп в ефективну цілеспрямовану і продуктивну групу; є стимулюючим елементом соціальних змін і прикладом значних соціальних перемін	Друкер П. Энциклопедия менеджмента : Пер. с англ. [Електронний ресурс] / Питер Друкер. – М. : ИД «Вильямс», 2004. – 432 с.
	осмислений вплив людини на процеси, об'єкти, а також на людей для надання необхідної спрямованості їхній діяльності й одержання бажаного	Шатун В.Т. Основы менеджменту : навчальний посібник / В.Т. Шатун. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. – 376 с.
	вид діяльності, за допомогою якого суб'єкт управління впливає на об'єкт, яким управляє	Радченко А.И. Основы государственного и муниципального управления: системный подход. – Р.н/Д : Ростиздат, 1997. – 402 с.
	ієрархічно організована діяльність, завдяки якій визначається оптимальний спосіб групування робіт, розподіл повноважень і відповідальності на різних рівнях організації	Файоль А. Общее и промышленное управление / А. Файоль. – М. : Республика, 1992. – 349 с.
	поєднання, послідовність, взаємозв'язок організаційних, інформаційних, розрахунково-обчислювальних та інших операцій і процедур у процесі здійснення управлінських функцій	Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 3 / ред. кол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : «Академія», 2002. – 952 с.
це цілеспрямована дія на об'єкт з метою зміни його стану або поведінки у зв'язку зі зміною обставин. Управляти можна технічними системами, комп'ютерними мережами, автомобілем, людьми тощо	Кравченко В.О. Менеджмент : навчальний посібник. – Одеса: Атлант, 2013 р. – 165 с.	
Функція	будь-якої організованої системи, спрямована на збереження її якісної визначеності, на підтримку динамічної рівноваги із середовищем та на її розвиток	Спиркин А.Г. Основы философии : учеб. пособ. для вузов / А.Г. Спиркин. – М. : Политиздат, 1988. – 592 с. – С. 435.
	організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), яка забезпечує збереження їх певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програми, мети діяльності	Философский энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с. – С. 704.
	організаційних систем, що забезпечує збереження певної структури, збереження та підтримання режиму діяльності, реалізацію програми, цілей діяльності	Амбарцумов А.А. 1000 терминов рыночной экономики / А.А. Амбарцумов, Ф.Ф. Стерликов. – М. : Крон-Пресс, 1993. – 218 с.

Механізм	вбудований у процес свідомо сконструйований механізм регуляції стосунків між учасниками спільної діяльності, що поєднує їхні інтереси, організацію і самоорганізацію, формальні і неформальні норми, досягнення продуктивних цілей і стійкості соціальних зв'язків	Тихонов А.В. Социология управления / А.В. Тихонов. – Изд. 2-е, доп. и перераб. – М. : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2007. – 472 с. – С. 260.
	найбільш активна частина системи управління, що забезпечує можливість цілеспрямованого розвитку підприємства і є сукупністю засобів управління, які включають інструменти і важелі, що відповідають орієнтирам, передбачуваним наслідкам, критеріям вибору й оцінки, обмеженням і вимогам процесу розвитку підприємства з урахуванням певної стадії циклу його розвитку та організаційних і економічних методів управління, що являють собою способи, прийоми і технології приведення в дію і використання засобів управління	Расвнева О.В. Управление развитием предприятия: методология, механизмы, модели : монография. / О.В. Расвнева. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496 с.
Процес	планування, організації, мотивації і контролю, необхідний для того, щоб сформулювати і досягти цілей організації	Мескон М.Х. Основы менеджмента : пер. с англ. / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 1992. – 350 с.
	створення ефективного середовища для людей, які діють у формальних організаціях	Кунц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций : в 2-х т. ; пер. с англ. / Г. Кунц, С. О'Доннел. – М. : Прогресс, 1981. – Т. 1. – 520 с.
	планування, організації, мотивації і контролю, необхідний для формулювання та досягнення цілей організації	Економічний словник-довідник / за ред. С.В. Мочерного. – К. : Феміна, 1995. – 368 с.
	процес цілеспрямованого впливу керуючої системи або органу управління на керовану підсистему або об'єкт управління з метою забезпечення його ефективного функціонування та розвитку	Кнорринг В.І. Теория, практика та мистецтво управління : підручник для вузів за фахом «Менеджмент». – 2-ге вид., змін. і доп. – М. : Видавництво НОРМА, 2001. – 528 с.
	процесу управління, який обумовлює порядок прийняття управлінських рішень і визначає найефективніші методи та інструменти їх запровадження на практиці	Яцура М.Г. Визначення терміна «управлінська технологія» / М.Г. Яцура // Вісник Сх.-укр. нац. ун-ту ім. В. Даля. – 2011. – № 16(170). – С. 206-208. – С. 207.
	порядок здійснення процесу управління, який обумовлює послідовність та умови прийняття управлінських рішень і визначає найефективніші методи та інструменти їх впровадження на практиці	Ракша Н.В. Роль інноваційних технологій в управлінні підприємством / Н.В. Ракша // Інноваційна економіка. – 2012. – № 9(35). – С. 86-89. – С. 86.
Властивість	фундаментальною загальною функціональною властивістю об'єктивного світу, органічної і неорганічної природи, свідомих і стихійних сил, яким притаманні якості закономірності, доцільності, цілепокладання і цілеспрямованості на результат дій	Алехин В.В. Философия управления: социально-гуманитарные проблемы / В.В. Алехин, В.В. Бурега, С.Ф. Поважный, Л.В. Алехина. – Донецк : Дон. гос. акад. управления, 1999. – 294 с. – С. 13.
	організація спрямованих дій	Гвишиани Д.М. Организация и управление : Социологический анализ буржуазных теорий / Д.М. Гвишиани. – М. : Наука, 1970. – 383 с. – С. 24.
Організація	спосіб організації управління суспільними справами, за якого взаємопов'язані методи, засоби і принципи, що зрештою і забезпечує ефективну реалізацію цілей управління	Иванов В.Н. Основы социального управления : учебн. пособ. / А.Г. Гладышев, В.Н. Иванов, В.И. Патрушев и др. ; Под ред. В.Н. Иванова. – М. : Высшая школа, 2001. – 271 с. – С. 265.
	це керівництво, координування й контроль, які здійснюються над багатьма людьми для досягнення певної мети. Це мистецтво пронизує всі рівні організації, зв'язуючи між собою багато професій, ремесел та спеціальностей.	Малиновський В.Я. // Державне управління : навчальний посібник. - Вид. 2-ге, доп. та перероб. – К. : Атіка, 2003. – 576 с. – С. 20.
Мистецтво	процес управління є мистецтво, зміст якого в застосуванні науки (основ організованих знань в галузі управління)	Кунц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций : в 2-х т. ; пер. с англ. / Г. Кунц, С. О'Доннел. – М. : Прогресс, 1981. – Т. 1. – 520 с.
	система елементів організаційно-економічного впливу на процес управління	Астапова Г.В. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины : монография. – Донецк : Дон ГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2001. – 526 с. – С. 279.
Система	складова частина системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта	Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. – М. : Юридическая литература, 1997. – 400 с. – С. 86
	цілі управління, елементи об'єкта та їх зв'язки, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, матеріальні та фінансові ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали	Нижник Н.Р., Машков О.А. Системный подход в организации государственного управления : навч. посібн. / За заг. ред. Н.Р. Нижник. – К. : УАДУ, 1998. – 160 с. – С. 37, 49.
Цілі	інструмент, який є найбільш ефективним за обставин, що вимагають масштабних змін, які забезпечать ефективне використання ресурсів (сировинних, трудових, матеріальних) і покращення показників виробничо-господарської діяльності підприємства	Семенчук А.О. Реконверсійна технологія управління конкурентними перевагами підприємства / А.О. Семенчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4(106). – С. 138-143. – С. 141.
	комплекс послідовно здійснюваних заходів попередження, профілактики, подолання кризи, зниження рівня її негативних наслідків	Василенко В.О. Антикризове управління підприємством / В.О. Василенко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 503 с. – С. 21.

*Систематизовано і складено автором

тем і передбачає внутрішню взаємодію їх елементів без зовнішнього впливу.

Організаційний порядок системи управління розвитком є базовою умовою функціонування системи управління. Він можливий тільки в межах певної організації управління: не має організації – не має й управління.

У цілому під «організацією» розуміють різні аспекти, зокрема: об'єднання людей (н-д, підприємства, органи влади); розподіл функцій; сукупність норм, інститутів регулювання; сукупність правил і норм поведінки, звичаї тощо. Тобто управління повинне відбуватися в рамках певної *організаційної структури*: на рівні конкретних організацій (підприємств, галузей, ринків тощо).

У контексті побудови системи управління розвитком *організаційна структура* є основою цієї системи і є, кількісно, сукупністю структурних елементів, та якісно, формою, в межах якої відбуваються зміни і зростають передумови для переходу системи в нову якість.

Висновки. Таким чином, після проведення морфологічного аналізу поняття «управління» є очевидним існування численних наукових підходів до його тлумачення. Зокрема, управління трактується як процес, систему, інструменти, процедури, послідовність дій, сукупність елементів тощо.

У контексті процесів розвитку вважаємо, що його варто тлумачити як безперервний динамічний процес стимулювання переходу функціонуючої системи управління на якісно новий рівень на основі тактичних і стратегічних цілей, шляхом делегування її структурним елементам певних функцій і прийняття конкретних рішень щодо їх виконання.

Фундаментально управління здійснюється через основні свої функції – регулювання та самоорганізація. Функціонує управління система тут – це сукупність інституцій та норм регулювання їхньою діяльністю та розподілу управлінських функцій.

Список літератури:

1. Аристотель. Метафизика / Аристотель. Соч. в 4-х т. – Т. 3. – М. : Мысль, 1981. – 550 с.
2. Бех Ю.В. Філософський модус загальної теорії управління : монографія / Ю.В. Бех ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 476 с.
3. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке / Питер Друкер ; Пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2004. – 272 с.
4. Минцберг Г. Школы стратегий. Стратегическое сафари: экскурсия по дебрям стратегий менеджмента / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Дж. Лэмпел. – СПб. : Питер, 2001. – 336 с.
5. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій ; за ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – Т. 2 : О-Я. – 2006. – 568 с. – С. 423.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 8-е изд. – М. : Рус. яз., 1986. – 798 с. – С. 726-727.
7. Файоль А. Управление – это наука и искусство / Ф. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тейлор, Г. Форд. – М. : Республика, 1992. – 351 с.
8. Философский энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.
9. Bertalanffy, L. General system theory [електронний ресурс] / L. Bertalanffy. – University of Alberta, Canada, 1968. – Режим доступу: http://monoskop.org/images/7/77/Von_Bertalanffy_Ludwig_General_System_Theory_1968.pdf
10. Peters T., Waterman R. In search of excellence: lessons from America's best-run companies. – Harper & Row, Publishers, New York. – 1982. – 330 p.
11. Porter M.E. Competitive Strategy Techniques for Analyzing Industries and competitors [Електронний ресурс] / М. Porter. – New York : The Free Press. – 1998. – 398 p. – Режим доступу : <http://www.vnseameo.org/ndbmai/CS.pdf>.
12. Wiener N. Cybernetics or control and communication in the animal and the machine [Електронний ресурс] / Norbert Wiener. – THE M.I.T. PRESS Cambridge, Massachusetts, 1961. – 212 p. – Режим доступу : <http://monoskop.org/log/?p=2722>.

Сидоренко О. В.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

«УПРАВЛЕНИЕ» КАК БАЗОВАЯ КАТЕГОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПАРАДИГМЫ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ

Резюме

Обоснована целесообразность уточнения понятия «управление» в контексте формирования парадигмы теории управления развитием. Осуществлен морфологический анализ различных подходов к определению понятия «управление». Уточнена суть понятия «управление развитием».

Ключевые слова: управление, развитие, парадигма, морфологический анализ, организационная структура.

Sydorenko O. V.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

„REGULATION” AS THE BASIC CATEGORY IN FORMATION PARADIGM OF DEVELOPMENT REGULATION

Summary

It's proved the necessity for clarifying the concept of management in the context of research the formation the paradigm of management development theory. Was investigated the morphological analysis of the different approaches to definition the category „management”. The essence of the concept of management was specified.

Keywords: management, development, paradigm, morphological analysis, organizational structure.